

A Tájak – Korok – Múzeumok 700. füzete

Szegedi látnivalók – Új zsinagóga

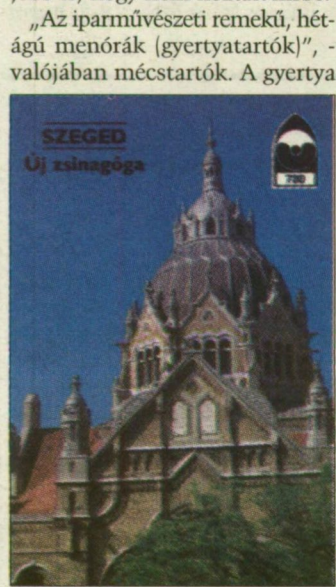
A szegedi önkormányzat megbízásából jelent meg a Tájak – Korok – Múzeumok 700. füzete, az épület folyamatos romlása ellenére szép fotókkal. A szerző neve a szokástól eltérően a legelső helyre került, az irodalomjegyzékből viszont egy szerző hiányzik feltűnően.

Megtudjuk, hogy a zsidók betelepését II. József császár 1781. évi türelmi rendelete tette lehetővé. Nem igaz! Az egyenjogúsítás – a helyi szerző erről nem tud! – először Szegeden, 1849-ben történt. Az 1867. évi XVII. tc., az 1895-ös recepció sem került említésre.

A zsidók többsége magyar nyelvű területekről költözött be, s nem közvetlenül „a birodalom nyugati feléből”, ez volt a gyors magyarosodás egyik oka. A morvaországi (és nem morva származású!) Löw (és nem Löw) Lipót Nagykanizsán választotta a magyarságot.

Fia, Löw Immánuel a széppróza és retorika kiváló művelője – és nem csak kutatója volt! Ő írt először az általa írt zsinagógáról. Az épület díszítése is az ő (és nem Baumhorn Lipót) vázlatai alapján készült, tőle való az ige magyar fordítása: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat”. A füzet öt helyesbíti: „Szeresd felebarátodat, mert az is olyan, mint Te!”

Az alsóoltár csak e füzetben létezik, a zsinagógában a felsőt se keressük. A baldachin helye nem a főbbi és a tervező alkujának eredménye. A frigszekerény az öt megillető baldachinnal együtt került a csarnok dachpérol a keleti falhoz, nem csak Szegeden, s nem itt először. A kupolatartó oszlopok talapzataira nem azt írták föl, amit a füzet közöl, pl. „DK: a Tóra öt könyve, a hit alapja, [csipkebokor]” stb. A szöveg az épület festésére vonatkozik: „A tórád délkeleten a csipkebokor (Rubus sanctus Scrb.),... képviseli.” A valódi szerzőre nincs hivatkozás, jobb is, hogy nem hozták hírbe. „Az iparművészeti remekű, hétágú menórák (gyertyatartók)”, - valójában méccstartók. A gyertya

egy másik templomban Krisztust jelképezi. A teremtszimbóluma a szerző szerint a hétköznapi munka ablakának belső szegélyén „hat-hat bogáncsfaj egy-egy búzakalásszal”. Nem így van, s nem ott látható, hanem az ablakcsúcsban. A gyásznapról szóló szövegből csak annak megnevezése év, hónap 9. hiányzik. A hely szűk? Lehet rövidíteni! De nem iu., hanem isz. 70-ben rombolták le a Templomot Jeruzsálemben. A nyugati karzat fölött nem olvasható a tizenkét törzs neve, s a fotó szerint (12. o.) nem sófárok, hanem templomi kürtök ragyognak itt. Az „áldó kohanita (kohén) kezek” papi kezek. Valóban nem a hely szűk!

A füzetben Eszter történetét olvashatjuk részletesebben. Mi inkább a széder estéről veszünk példázatot, mely a zsidó család otthonában húsvétkor, négy kérdés köré szerveződik.

– Miben különbözik ez az éjjel minden más éjjeltől? – Ezután a családapa eleget tesz a Szentírás parancsának (És beszéld el fiadnak azon a napon...): – Szolgák voltunk Egyiptomban –, kezdi az apa a kivonulás történetét. A történet kérdés-feleletekkel folyik tovább. A zsidó ünnepi szertartás könyv szerint négyféle embertípus van. Közülük először a bölcs kérdez, majd a gonosz, aztán a jámbor. Ők a kérdéseket eltérő módon teszik fel. Mindegyik neki megfelelő választ kap. A negyedik olyan buta, hogy kérdezni sem tud, számára a válasz a Mindenható erős kezéről szól, mely a népet kivette Egyiptomból – hiszen az erős kéz a legbuzgóbb számára is érthető. A kivonulás céljai között az is fellelhető, hogy kérdésre bírja a tudatlant, hogy felnyíljon a szája.

Néha azonban annak is felnyílik a szája, aki nem kérdezt.

Molnár Zoltántól, a zsinagóga idegenvezetőjétől kérdezhet mindenki, az is, aki könyveket írt. Megbízhatóbb információkat kaphat tőle, mint a TKM füzetéből. A 700-as füzet nem hirtelen elhatározás következménye, a stencilezett alapszöveg idegenvezető jelöltek kezén forog. Meg sem említett eredeti szerzője nem tiltakozhat. Részlete olvasható a Szeged Tourist 1982-es szórólapján, hallható videokazettán. A „kölszönzött” szövegek útikönyvekben is hasznosultak. Messziről jött embernek a toronyalji azt mond amit akar: kitalációk, melléfogások, bakik fel nem sorolható sokaságát.

A füzet hibái elkerülhetők lettek volna, ha kiadó megszívleli Szeged helytörténészének, Apró Ferencnek a tanácsát: Ne a lektorokon spóroljunk! – vagy ha kérdez, keres, kutat a szerző.

(Dr. Somorjai Ferenc: Új zsinagóga).

VARGA LÁSZLÓ

„És üstnek foltozták a napot és a csillagot”

Üvegszilánkok és szitár

IFJ. IRHÁS JÓZSEF (KÉPÜNKÖN) – AKINEK DÉDNAGYAPIJÁRÓL MINT „DERÉK ÁLLATKERESKEDŐ”-RŐL EMLÉKEZNEK MEG AZ EZER- NYOLCSZÁZAS ÉVEK VÉGÉN KELETKEZETT IRATOK, ÉS ÉDESANYJA FELMENŐI KAPCSÁN CZUTOR BÉLA, A HÍRES BÉLA CIGÁNY IS MEGEMLÍTHETŐ – OLYAN VERSESKÖNYVET ÍRT, SAJÁT RAJZOKKAL ILLUSZTRÁLVA, MELY MEGRÁZÓ ERŐVEL ÁBRÁZOLJA A ROMÁK SZEGÉNY RÉTEGEINEK NYOMORÁT, S MAGÁT A KISZOLGÁLTATOTT EMBERT. MERÉSZNEK TŰNŐ FÖLTÉTELEZÉS, DE TALÁN MEG LEHET KOCKÁZTATNI: MÉG AKÁR FÖL IS KELTHETI A SEGÍTENI TUDÓK SZUNNYADÓ LELKIISMERETÉT. FÖLTÉVE, HA ELOLVASSÁK; ADDIG IS ISMERKEDJÜNK MEG A SZERZŐVEL.

– Mit tart magával kapcsolatban a legfontosabbnak?

– Vásárhelyen születtem 1968-ban, ide köt minden, az iskola, a szüleim, minden és mindenki, s föltehetőleg az elkövetkező időkben is itt fogok élni. A Szanszkrit mese az első kötetem. Huszonegy éves voltam, amikor egy tucatnyi verssel bementem az egyik itteni heltilaphoz, s a szerkesztő úgy gondolta, a Nincs egybeem című versemet publikálni lehet. Nagyon egyszerű, rimes vers volt, egy fiatalember gondolatai, aki életkorából adódóan, a rendszerváltozás előtti korszak előnyeit nem tudta hasznosítani, a rendszerváltás utáni korszakot pedig még nem ismerni. Egy adott állapot leírása volt ez.

– Versei „látomásos-szociografikusak”, szinte csokorba gyűjtik mindazt, amit a cigányságról tud, vagy tudni vél az ember, a nyomortanyák képei valóságosabbak már nem is lehetnének. Egy polgáriassult roma családból származó fiatalember hol szedte föl ezeket az ismereteket?

– Édesapám, Irhás József, aki egyébként mentő szakápoló, egészségügyi szakközépiskolai végzettséggel, a rendszerváltozás óta roma politikusként tevékenykedik. Gyerekként többször elkísértem olyan helyekre, ahol megdöbbenő nyomorban élnek ezek az emberek. Elsősorban innen az ismeretanyagom. Angyalvárás című verssem például egy konkrét személyről szól, de minden versemet az életből merítettem. Sokat olvastak József Attilát, Radnóti, Pilinszkyt, velük együtt vallom, hogy a valóságról kell írni, s emellett az igazságról is. Azok az emberek, akikről írok, romák, de nemcsak romák, s nem is az a lényeg, kicsodák, és hogy önhibájukból vagy önhibájukon kívül kerültek-e kétségbeesztő helyzetbe. Magáról a póré, kiszolgáltatott helyzetben lévő emberről szólnak ezek a versek.

■ A Szanszkrit mese szerzője, ifj. Irhás József nem akar politizálni, de versein elgondolkozhatnak a döntéshozók. (Fotó: Tésik Attila)

ITT ÁLLUNK...

... mert meztelen testünket húsig marta a pengeajkú judási csók és nincs virággör-leheletű szellő, hogy rongyolódó létünket ha egyszer is, de elfedje, mert vállunkra ácsolja keresztjét a tél-izű sóhajlás és összerogyunk újra és újra a nomád színekkel gyülekező felhők előtt. Szálkákkaal teleszórt szemünkben elénk tolakodnak csimbókós hajjú öregjeink, akik lovak mellett aludtak éjszakánként és üstnek foltozták a napot és a csillagot, asszonyaiknak teknőt vájtak a kerges holdba szülőágynak ők is itt vannak, dombok margaréta szoknyáiban a földbe vájt kemence előtt guggolva. Emlőjükből lángot szívnak a csecsemők, mert vacogva várjuk a medvetáncolatot tavaszt és víztócsákba fagyott sorsunk mosolyát.

– A versekben a szociografikus elemek mellett megjelennek a roma hagyományokra, s a cigányság indiai eredetére utaló motívumok is.

– A hagyományoknak a mi családjunkban erős szerepe van. Apai dédapámat, Irhás Antalt mint „derék állatkereskedőt” említik levéltári okmányok az 1800-as évek végéről, a Görbe utcában laktak. Tizenegy gyermeke volt dédapámnak, tanár, főkönyvelő éppúgy kikerült közülük, mint kikerültek kereskedők is. Nagyapám, Irhás József, a legkisebb gyerek volt, cipészszakmát tanult, de nyomdai gépmesterként is dolgozott annak idején. Egy évben született József Attilával. Anyai ágon zenész család vagyunk, dobosok, bőgősök, cimbalmosok, prímások származtak erről az ág-

ról, megemlíthető Czutor Béla, a híres Béla cigány is. Édesapámnak, aki szabadidejében festeni szokott, van egy képe, Vándorúton, ez a címe, régi cigánykaravánt ábrázol. De roma mesterségekről is „főst” képeket, kovácsokról, harangkészítőkről, kőszőrűsökről...

– Tudatos alkotóra vallanak a versei, a kötet is keményen „meg lett szerkesztve”.

– Tényleg sokat dolgozom a verseimen, volt, amiből még közvetlenül a nyomdába kerülés is húztam. Legszívesebben szabad versben írok, de kötött formákban is, van is egy olyan verssem, hogy Hexameter gondolat. Ez bizonyítja, nem valamiféle alakatlan ömlengés számomra a versírás, hanem racionális tevékenység.

– A szabad vers, bár méltatlan kezek ismételtén lejáróják, egy-

általán nem kerülendő; legjobb, ha a tartalom szabja meg a formát. A kötet címadó versét, a Szanszkrit mesét, például bűn lett volna iskolás versformákba kényszeríteni. A kötet egyik érdekessége: verseit saját rajzai illusztrálják.

– Sorozatot alkotnak, az „alap” A hold árnyéka a piramis felett című rajz. Ebben a visszatérő formában „dolgoztam bele” például hegedűt, csellót, klarinétot, a címlapon lévő rajzba szitárt.

– Beszéljünk a szellemiek után az anyagiakról. Miből él?

– Az általános iskola után kitapultam a karosszérialakatos-szakmát, dolgoztam is ebben tizenkét-tizenhárom évig, aztán lehetőséget kaptam arra, hogy szociális munkásként segítséget igénylő emberekről gondoskodjak. Munka mellett estin tanulok, szakközépiskolában, az idén érettségizem.

– Nem akar egyszer majd, az édesapja mintájára, roma politikusként tevékenykedni?

– Tölem nagyon távol áll a politika. Ha lehet ezt mondani, a verseimmel szeretnék segíteni a rászorulókon.

– Hogyan segíthet az irodalom bárkin is?

– Azoknak a roma és nem roma döntéshozóknak szánom ezt a könyvet, akik mások életét is befolyásolhatják. Ha beleolvassnak a könyvbe, és meglevenedik előttük az elképesztő szegénységben élők nyomora, ha nem takarják el szemüket, akkor hátha... Meg a személyes jó példa is segíthet. Az lenne a könyv üzenete a romaságnak, hogy nem szabad feladni a harcot, hogy tanulni, törekedni kell.

FARKAS CSABA

Egy cseppnyi Zákányszék

Környékünkön Tápé kezdte a sort monográfiájával 1971-ben, utolsó pillanatban, amikor még önálló falu volt. Színvonalát a későbbieknek se sikerült megütniük. Varázsos szempont is előjött közben: az ezredforduló.

Történelmi mértékkel pillanatfölvételnek is mondhatnánk a legújabb könyvecskét, erre utal címében is: Zákányszék földje és népe az ezredfordulón. A korábbi falumonográfiák a szakmában ismert nagygyúkkal dolgoztak, Duró Annamária többnyire a fiatalabb korosztályból toborozta szerzőit. Asszony Emma, Bajmócy Péter, Fodor Ferenc, Gulyás Ágnes, Kazi János, Keveiné dr. Bárány Ilona, Kissné dr. Novák Éva, Kovács Csaba, hajdani fiatalágát elneveben máig őrző ifj. Lele József, Osváth Gábor Dániel, Tolnai Viola, Börcsök Etelka szerepel a kötet szerzőjeként, vizsgálva a természeti adottságokat, a benépesülést, a népességi adatokat, a generációk kapcsolát, a hitéletet, a szőlő-, gyümölcs- és zöldségtermesztést, az

ezredforduló változásokat, a településszerkezetet és a falusi turizmus adottságait.

Történelmi pillanatfölvételt említtünk, első sóhajtasunk: ha az előző ezredfordulóról tizedennyi írásos emlékünkn maradt volna! Az előző mindjárt megemlíti, a tudományos igényt tartották elsődlegesnek, egy későbbi összefoglaló nagy munka előkészítésének tekintik kis kötetüket. Afféle leszek-monográfiával van tehát dolgunk. Így is gratulálunk hozzá.

Elkerülhetetlen volt azonban, hogy a pillanatfölvétel is vissza ne tekintsen, a Szeged hatalmas birtokából önállósult, tudományos szóhasználatlaltanyaközseggé emlegetett falu területe először Zabosfa, Zabosfája, később Lengyelkápólna néven szerepel. Az akkori gyakorlatot követve itt is a határ egyik részének nevét vettük át Zákányszék alakban.

Régi szegedi családnév a Zákány, de ismert volt a zákányos kifejezés is, amit az italos, mámoros, mai kocsmái szóval becsiccsentett em-

berre használtak. Semmi okunk nincsen föltételezni, hogy ebből kapta volna nevét a család. A -szék pedig, talán mindenki tudja, a köznyelvi szik megfelelője. A homoktengerben egy egy szikes foltnak már helymeghatározó szerepe van. A Zákány család szikje ~ széke.

A tények tudománya – a szociológia –, és a lélekbe is belelátó szociográfia között lényeges különbség van. Magunk abban reménykedünk, ha majd monográfiává nővi ki magát a mostani kezdeményezés, nagyobbab markolhat a lelki mozzanatokból is. A tanyai iskolákra, a tanyai tanítóokra is gondolunk. Ahogy elődeink a futóhomokot gyümölcsfákkal és szőlővel kötötték meg, a fejben lévő sivatagokat az iskolák szelidítették meg. A tanítással, sajnos, megszűnt a másodlagos-harmadlagos funkció, a fölnottek művelése is. Régi álmom, állítanak majd szobrot a tanyai tanítóknak, az elmúlt század szellemi hőseinek.

HORVÁTH DEZSÓ

Hofi Géza kézcsojka

■ Ős női parókában csókolt kezét csütörtökön Schiffer Jánosnak, Budapest főpolgármester-helyettesének Hofi Géza. A betegségéből felépült humorista – aki most vette át a korábban neki ítél Pro Cultura Urbis-díjat – úgy gondolta: Magyarországon mostanában így szokás köszönteni bölcs vezéreinket. (MTI-fotó)